

УДК 378:37.091.33:316.7:94

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-983-993](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-983-993)

Гончарук Валентина Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, <https://orcid.org/0000-0002-7323-0590>

Побережець Ганна Степанівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, <https://orcid.org/0000-0002-9064-6731>

Михайленко Сергій Миколайович кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи, Яготинський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, м. Яготин, <https://orcid.org/0009-0002-5949-5741>

Бойко Ігор Мирославович кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії культури, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, <https://orcid.org/0009-0006-6848-3573>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ Й ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІД ТРАДИЦІЙ ДО СУЧАСНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню основних підходів до викладання української культури та історії у закладах вищої освіти. Розглянуто особливості викладання дисциплін, що впливають на розвиток національної ідентичності, формування глибокого розуміння студентами моральних та естетичних аспектів української культури. У процесі наукового дослідження використано загальнонаукові методи пізнання, зокрема аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Результати дослідження свідчать, що викладання української культури та історії є комплексним процесом, спрямованим не лише на формування у студентів обізнаності, а й на розвиток морально-естетичних поглядів. Обґрунтовано, що для забезпечення поглибленого розуміння історико-культурного контексту та формування національної самосвідомості ці дисципліни

повинні взаємодіяти. Виявлено, що відсутність синхронності у викладанні української культури й історії ускладнює сприйняття студентами історико-культурних процесів, які відбувалися в Україні. Зазначено, що у багатьох закладах вищої освіти переважають традиційні методи навчання, зосереджені на лекціях та семінарських заняттях, що обмежує можливості для інтеграції таких сучасних підходів, як мультидисциплінарність, студентоцентричність та інтерактивних методів навчання. Значний потенціал для підвищення ефективності навчання демонструє використання перформативного підходу, який стимулює креативність, самостійність, командну роботу та інтерактивність. Розглянуті підходи і методи навчання допомагають студентам не лише засвоїти інформацію, але й активно застосовувати її на практиці, що сприяє більш об'єктивному сприйняттю історії та культури, розвитку навичок, необхідних для використання набутих знань у реальних життєвих ситуаціях. Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування запропонованих методів навчання у закладах вищої освіти з метою підвищення якості викладання історико-культурних дисциплін.

Ключові слова: викладання, українська культура, історія, інтерактивність, перформативний підхід, національна самосвідомість.

Honcharuk Valentyna Anatoliivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Ukrainian Studies, and Teaching Methods, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, <https://orcid.org/0000-0002-7323-0590>

Poberezhets Hanna Stepanivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies, Mykolayiv National Agricultural University, Mykolaiv, <https://orcid.org/0000-0002-9064-6731>

Mykhailenko Serhii Mykolaiovych Candidate of Historical Science, Associate Professor of the Department of Social Work, Yahotyn Institute of the Interregional Academy of Personnel Management, Yahotyn, <https://orcid.org/0009-0002-5949-5741>

Boyko Ihor Myroslavovych Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and History of Culture, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, <https://orcid.org/0009-0006-6848-3573>

FEATURES OF TEACHING UKRAINIAN CULTURE AND HISTORY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: FROM TRADITIONS TO MODERNITY

Abstract. The article is dedicated to studying the main approaches to teaching Ukrainian culture and history in higher education institutions. It examines the unique aspects of teaching disciplines that influence the development of national identity and foster a deep understanding among students of the moral and aesthetic aspects of Ukrainian culture. General scientific research methods were employed in the study, including analysis, synthesis, comparison, and generalization. The results indicate that teaching Ukrainian culture and history is a complex process aimed not only at building students' awareness but also at fostering moral and aesthetic perspectives. It is substantiated that, to ensure a deep understanding of the historical and cultural context and the development of national self-awareness, these subjects should interact with each other. It was found that a lack of synchronization in teaching Ukrainian culture and history complicates students' comprehension of the historical and cultural processes that have taken place in Ukraine. It is noted that many higher education institutions still rely on traditional teaching methods centered on lectures and seminars, which limits opportunities for integrating such contemporary approaches as multidisciplinary, student-centered learning, and interactive teaching methods. A significant potential for enhancing learning efficiency lies in the use of a performative approach, which fosters creativity, independence, teamwork, and interactivity. The considered approaches and teaching methods help students not only to absorb information but also to actively apply it in practice, contributing to a more objective perception of history and culture and to the development of skills necessary for applying knowledge in real-life situations. The practical significance of the study lies in the potential application of the proposed teaching methods in higher education institutions to improve the quality of teaching historical and cultural disciplines.

Keywords: teaching, Ukrainian culture, history, interactivity, performative approach, national self-awareness.

Постановка проблеми. Здобуття Україною незалежності поставило перед закладами вищої освіти завдання сформуувати покоління, які б усвідомлювали і цінували свою унікальну історію та культуру, яка перебувала під загрозою знищення. Держава століттями намагалася стерти все, пов'язане з українською самобутністю та автентичністю. Концепція викладання, сформована за останні 30 років, вичерпала себе. Нині видається недоцільним вивчення історії України без розуміння її значущості у

контексті світової історії. У 2024 році було розроблено нову концепцію історичної освіти для закладів загальної середньої освіти, яка передбачає скорочення годин на вивчення історії України на користь світової історії.

З одного боку, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» відображає тенденції, які можуть призвести до послаблення україноцентричного виховання молоді. З іншого боку, мультидисциплінарний підхід до вивчення історії дає змогу глибше осмислити не лише сухі факти та дати, але й рішення ключових діячів, зрозуміти причини прийняття важливих історичних рішень. Це, у свою чергу, сприяє розвитку в учнів критичного та аналітичного мислення, зацікавленості у пошуку причинно-наслідкових зв'язків між явищами і подіями. Такий підхід вимагає негайних змін у педагогічних стратегіях викладання, виходу за межі формалізму та переходу до захоплюючих, інтерактивних методів, які посилюють інтерес до історії України та сприяють формуванню патріотичного суспільства, здатного протистояти інформаційним війнам і зовнішньому політичному втручанням [2]. Однак обмеження реформи лише скороченням годин на вивчення історії України, але збереженням старих підходів до викладання призведе до суттєвого погіршення якості освіти.

Аналогічних змін потребує й вища школа. Мультидисциплінарність, комплексність, системність, інтерактивність та творчість – ось ті аспекти, які сприяють покращенню якості викладання. Натомість традиційні лекції та семінарські заняття поступово втрачають свою актуальність.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання викладання української культури й історії у закладах вищої освіти широко висвітлене у вітчизняній літературі. П. І. Горохівський [1] розробив методичні рекомендації для підготовки магістрантів, Г. М. Маринченко [4] запропонувала методику, яка сприяє розвитку критичного мислення у студентів. В. Деревінський [2] проаналізував зміни у підходах Міносвіти до викладання історії і підкреслив важливість їх осучаснення. Л. Довга та М. Лігус [3] акцентували увагу на важливості використання міждисциплінарного підходу до вивчення української культури як навчальної дисципліни.

Усі автори вказують на необхідність реформування підходів до викладання історії та культури України, підкреслюючи важливість студентоорієнтованих, інтерактивних і творчих методів навчання. Ці підходи широко висвітлені у дослідженнях зарубіжних вчених. J. Rancière [5] і S. Aronowitz [6] довели важливість розвитку самостійного мислення, M. Carretero і F. Van Alphen [7] дослідили зміни в історичних нарративах

серед школярів, що релевантні й для закладів вищої освіти. I. Henze і J.H. van Driel [9] акцентували увагу на застосуванні РСК (pedagogical content knowledge) у навчальному процесі.

Незважаючи на значну кількість літератури з досліджуваної проблематики, вважаємо, що недостатньо висвітлені особливості викладання української культури й історії, їх трансформація. Тому основне завдання цього дослідження – розглянути: 1) особливості цих предметів; 2) відмінності у їх викладанні порівняно з іншими дисциплінами; 3) зміну підходів до викладання історії й культури; 4) важливість новітніх педагогічних методів для вивчення зазначених дисциплін.

Мета статті – розглянути особливості викладання української культури та історії у закладах вищої освіти України в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на тісний зв'язок між історією та українською культурою, їх викладання має свої особливості, що робить ці дисципліни унікальними в академічному просторі. Історія зосереджується на дослідженні подій минулого, аналізі політичних, економічних, соціальних та географічних аспектів життя суспільства в різні історичні періоди. Це вимагає детального вивчення документів, артефактів та інших джерел, що дозволяють з максимальною точністю реконструювати минуле.

Українська культура охоплює вивчення мови, літератури, мистецтва, релігії, народних традицій та інших культурних проявів, які формують національну ідентичність. Вона не лише відображає історичний розвиток, але й відіграє ключову роль у формуванні сучасної самосвідомості громадян, що особливо актуально в контексті здобуття Україною незалежності та подальшої трансформації національної ідентичності.

Варто наголосити на важливості взаємозв'язку між цими дисциплінами. З початком переосмислення української історії, особливо після здобуття незалежності, набув актуальності новий підхід до викладання української культури й історії [3]. Це не лише доповнення історичного наративу культурними аспектами, але й усвідомлення культури як основи для об'єднання суспільства навколо спільних цінностей. Викладання української культури стає засобом освіти й інструментом національної консолідації.

Аналізуючи різні підходи до викладання історії та української культури у закладах вищої освіти, варто звернути увагу на особливості методик, які, як зазначає П. І. Горохівський, можна умовно поділити на дві основні групи [1]. Перша група включає унікальні підходи до викладання історії й української культури порівняно з іншими академічними предметами (Таблиця 1), друга – відмінності між методиками викладання

цих дисциплін у закладах вищої освіти і закладах загальної середньої освіти.

Таблиця 1

Особливості методик викладання історії та української культури у закладах вищої освіти

Особливості	Опис
Дослідницький підхід	Студентам пропонують завдання, які вимагають проведення глибокого аналізу первинних та вторинних джерел, що сприяє розвитку критичного мислення та дослідницьких навичок
Критичне мислення	В академічному середовищі важливо не тільки знати факти, але й уміти їх осмислити та поставити під сумнів, використовуючи різноманітні теоретичні підходи
Інтердисциплінарність	Історія та культура часто інтегрують знання з соціології, літературознавства, філософії, етнографії та мистецтвознавства, що розширює уявлення студентів про різні аспекти розвитку культури і суспільства
Методологічна гнучкість	З метою поглибленого розуміння студентами предмета, процес викладання адаптується до різного історичного та культурного контексту, що дозволяє використовувати мінливі дослідницькі підходи та теорії
Аналіз і синтез	Завдання та проекти націлені на вироблення у студентів здатності аналізувати історичні події та культурні явища, синтезуючи різноманітну інформацію для формування обґрунтованих висновків

Примітка: систематизовано авторами на основі джерела [4]

Особливості викладання історії й української культури у закладах вищої освіти пов'язані насамперед з науковою природою цих дисциплін. Вони базуються на пошуковій роботі, яка включає аналіз різних історичних джерел і за своєю суттю є суб'єктивною через часткову повноту доступної інформації та відносну її достовірність. На відміну від природничих наук, де дослідницький процес часто має чітко визначені параметри і критерії перевірки, в історії та культурології все залежить значною мірою від інтерпретації та контекстного аналізу.

Друга група особливостей пов'язана з відмінностями між методиками викладання історії та культури у закладах вищої освіти і закладах загальної середньої освіти. Вища освіта має на меті не тільки надання знань, але й розвиток у студентів здатності до самостійного наукового пошуку та аналітичної роботи. Основні відмінності між методиками викладання історії й української культури у закладах вищої освіти та закладах загальної середньої освіти наведені у Таблиці 2.

Таблиця 2.

Відмінності між методиками викладання історії й української культури у закладах вищої освіти та закладах загальної середньої освіти

Вища освіта	Середня освіта
Викладання історії та культури носить яскраво виражений дослідницький характер: студенти залучаються до аналізу джерел і критичної оцінки історичних подій	Історію і культуру викладають більш дидактично, з основним акцентом на транслюванні фактів і дат
Академічна свобода і можливість проведення власних досліджень сприяє формуванню у студентів більш осмисленого підходу до історії і культури	Шкільна програма, обмежена рамками навчальних планів, зосереджена на запам'ятовуванні інформації і не дає можливості розвивати індивідуальний аналітичний підхід до навчання
Для комплексного розуміння культурних та історичних процесів студентів залучають до міждисциплінарного діалогу й використання теоретичних засад різних гуманітарних наук	Навчання здебільшого має лінійний характер, що зменшує можливість використання міжпредметних зв'язків та глибокого осмислення вивченого матеріалу

Примітка: систематизовано авторами

Історія та українська культура як академічні дисципліни охоплюють значний масив історичних фактів, тоді як шкільна історія відбирає лише ті факти, які відповідають педагогічним цілям і віковим особливостям учнів.

Згідно з дослідженням, у шкільній програмі кожен факт подається як безумовно достовірний, без будь-яких суб'єктивних інтерпретацій, що обмежує полеміку і критичне осмислення матеріалу. Шкільна історія є інструментом залучення молоді до історичної пам'яті нації, що, як зазначає Г. М. Маринченко, з одного боку, робить її більш консервативною порівняно з академічною історією, сприяючи збереженню традиційних поглядів, а з іншого – акцентує увагу на розв'язанні сучасних проблем через призму історичного досвіду, що веде до появи нових інтерпретацій [4].

Викладання історії та культури України у закладах вищої освіти для студентів непрофільних історичних спеціальностей часто відбувається за стандартами, аналогічними шкільним: з акцентом на донесенні наперед визначених знань.

Викладання історії та української культури здійснюється за різними моделями, кожна з яких відрізняється роллю викладача та активністю студентів у навчальному процесі. Розглянемо три основні моделі, що ілюструють еволюцію підходів до викладання цих дисциплін: від традиційного до сучасного.

Перша модель акцентує увагу на важливості ролі викладача як головного транслятора знань. Важливість використовуваної ним методики відходить на другий план. Як зазначає R. Galvis [8], у такій моделі студентам відводиться пасивна роль, вони позбавлені можливості впливати на формування знань, що призводить до одностороннього потоку інформації. Навчальний процес зосереджується переважно на лекціях, використанні підручників та конспектів і завершується стандартним іспитом.

Друга модель студентоорієнтована. I. Henze та J.H. van Driel [9] зазначають, що ця модель зосереджена на студентові, його інтелектуальному розвитку. У цій моделі викладач виконує роль наставника, який підтримує студента у процесі формування його знань через активну взаємодію, дебати та рефлексію. Основна мета полягає в тому, щоб студент не просто запам'ятовував інформацію, а активно її опрацьовував, переосмислюючи та адаптуючи до сучасних реалій. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок.

Третя, інтерактивна модель, як пояснюють M. Carretero та F. Van Alphen [7], спрямована на поєднання двох попередніх. Викладач і студент виступають рівноправними учасниками освітнього процесу. Ця модель включає елементи співпраці та взаємодії, забезпечуючи баланс між традиційними і сучасними методами навчання. Формуються умови для розвитку критичного та просторового мислення, що є ключовими для сучасної освіти в галузі суспільних наук.

Освітні реформи, які проводяться у контексті глобальних змін, підкреслюють необхідність переходу від репродуктивного викладання до інтелектуального розвитку студентів та формування у них креативного, творчого мислення.

У контексті розвитку концепцій викладання дисциплін «Історія» та «Українська культура» доцільно розглянути перформативну модель, яка, за словами Ж. Рансьєра, перетворює освітній процес на «інтелектуальну пригоду». Перформативний підхід спрямований не лише на засвоєння матеріалу, але й на розвиток навичок самоосвіти через комунікацію, яка сприяє критичному сприйняттю культурних явищ, аналізу культурної політики держави, а також визначенню цінності культурних об'єктів на національному та міжнародному рівнях [5]. Викладач та студенти спільно працюють над подоланням інтелектуальних пасток, відкриваючи нові шляхи для аргументування та розуміння навчального матеріалу. Такий підхід забезпечує відкритість і структурованість курсу. Ключову роль при формуванні змісту освіти виконує комунікація.

Таким чином, викладання історії та української культури у закладах вищої освіти та закладах загальної середньої освіти критично важливе для

формування освіченої особистості, здатної адекватно сприймати історичні та культурні реалії. Процес вивчення історії та української культури у закладах вищої освіти можна умовно поділити на кілька освітніх етапів, на кожному з яких формуються певні компетенції (Таблиця 3).

Таблиця 3 – Компетенції студентів на різних освітніх етапах вивчення історії та української культури у закладах вищої освіти

Освітній етап	Компетенції
Початковий етап	Ознайомлення з фактами Початковий критичний аналіз
Навчання у ЗВО	Глибокий аналіз джерел Розвиток наукових дослідницьких навичок Інтердисциплінарність
Перспективи реформування	Критичне переосмислення наративів Розвиток самоосвіти Використання цифрових технологій

Примітка: систематизовано авторами

На завершення дослідження важливо підкреслити, що оскільки історія розвивається по спіралі, необхідно із розумінням ставитись до минулого, щоб мудро будувати майбутнє. В умовах інформаційних воєн та глобалізаційних процесів навчальні програми та методики повинні сприяти формуванню у студентів критичного мислення, активної громадянської позиції, захисту своїх культурних цінностей та здатності аналізувати інформацію. Викладання історії та культури виходить на передній план при формуванні не тільки інтелектуального, але й морального обличчя майбутніх поколінь.

Висновки. Викладання історії та української культури у закладах вищої освіти націлене не лише на транслявання фактів і дат, але й на розвиток глибокого розуміння моральних та естетичних аспектів культури. Ці дисципліни доповнюють одна одну, сприяючи формуванню міцної національної ідентичності та кращому розумінню українського суспільства в історичному та сучасному контекстах. Несинхронне викладання цих предметів не дає можливості студентам повною мірою зрозуміти історико-культурні процеси, що відбувалися в Україні. Традиційні методи навчання, які домінують у багатьох закладах освіти, здебільшого зосереджені на лекціях і семінарських заняттях.

У сучасній освітній практиці все частіше акцентується увага на мультидисциплінарності, студентоцентричності та інтерактивності. Використання перформативного підходу, який стимулює творчість, креатив-

ність, самостійність, командну роботу та інтерактивність у навчанні, може суттєво підвищити ефективність освітнього процесу. Сучасні методи навчання дозволяють студентам не лише засвоювати історичний матеріал, але й активно застосовувати отримані знання в різних життєвих ситуаціях, сприяючи формуванню об'єктивного бачення історії та культури.

Література

1. Горохівський П. І. Вивчення курсу «Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі»: методичні рекомендації для магістрантів денної та заочної форми навчання. Умань: ПП Жовтий О., 2013. 84 с.
2. Деревінський В. Поле битви – українська історія. Щодо змін підходу Міносвіти до викладання історії у школах. *Новинарня*. 2024. URL: <https://novynarnia.com/2024/08/23/pole-bytvu-ukrayinska-istoriya/>.
3. Довга Л., Лігус М. Українська культура як дослідницьке поле та навчальна дисципліна: пропозиції до вирішення незрілих проблем. *Філософія освіти*. 2023. № 29(1). С. 216-235. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-1-12>.
4. Маринченко Г. М. Методика викладання історії у закладі вищої освіти: навчально-методичний посібник. Миколаїв: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 292 с.
5. Рансьєр Ж. Учитель-незнайко. П'ять уроків із розкріпачення розуму. Київ: Ніка-Центр, 2013. 168 с.
6. Aronowitz S. Against Schooling: Education and Social Class. *Social Text*. 2004. Vol. 22(2). P. 13-35.
7. Carretero M., Van Alphen F. Do Master Narratives Change Among High School Students? A Characterization of How National History Is Represented. *Cognition and Instruction*. 2014. Vol. 32. P. 290-312. DOI:10.1080/07370008.2014.919298/
8. Galvis R. De un perfildocentetradicional a un perfildocentebasado en competencias. *Accion Pedagogika*. 2007. Vol. 16. P. 48-57. URL: <https://bit.ly/3th3Iuu>.
9. Henze I., van Driel J.H. Toward a More Comprehensive Way to Capture PCK in its Complexity. *Re-Examining Pedagogical Content Knowledge* / ed. by A. Berry, P. Friedrichsen, J. Loughran. New York: Routledge, 2011. P. 120-134.

References

1. Horokhivskyy, P.I. (2013). *Vyvchennia kursu «Metodyka vykladannia istorychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli»: Metodychni rekomendatsii dlia mahistrantiv dennoi ta zaochnoi formy navchannia [Study of the Course "Methods of Teaching Historical Disciplines in Higher Education": Methodological Recommendations for Full-time and Part-time Master's Students]*. Uman: PP Zhovtyi O. [in Ukrainian].
2. Derevynskyy, V. (2024). Pole bytvu – ukrainska istoriia. Shchodo zmin pidkhdou Minosvity do vykladannia istorii u shkolakh [The Battlefield – Ukrainian History. On Changes in the Ministry of Education's Approach to Teaching History in Schools]. *Novynarnia*. URL: <https://novynarnia.com/2024/08/23/pole-bytvu-ukrayinska-istoriya/> [in Ukrainian].
3. Dovha, L., & Lihus, M. (2023). Ukrainska kultura yak doslidnytske pole ta navchalna dystsyplina: propozitsii do vyrishennia nezrylykh problem [Ukrainian Culture as a Research Field and Academic Discipline: Proposals for Solving Underdeveloped Issues]. *Filosofiiia osvity – Philosophy of Education*, 29(1), 216-235. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-1-12> [in Ukrainian].

4. Marynchenko, H.M. (2021). *Metodyka vykladannia istorii u zakladi vyshchoi osvity [Methodology of Teaching History in Higher Education Institution]*. Mykolaiv: OLDI-PLIUS [in Ukrainian].

5. Ransier, Zh. (2013). *Uchytel-neznaiko: piat urokiv iz rozkripachennia rozumu [The Ignorant Schoolmaster: Five Lessons in Intellectual Emancipation]*. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].

6. Aronowitz, S. (2004). Against Schooling: Education and Social Class. *Social Text*, 22(2), 13-35.

7. Carretero, M., Van Alphen, F. (2014). Do Master Narratives Change Among High School Students? A Characterization of How National History Is Represented. *Cognition and Instruction*, 32, 290-312. DOI:10.1080/07370008.2014.919298/.

8. Galvis, R. (2007). De un perfil docente tradicional a un perfil docente basado en competencias [From a Traditional Teaching Profile to a Competency-Based Teaching Profile]. *Acción Pedagógica*, 16, 48-57. URL: <https://bit.ly/3th3Iuu>.

9. Henze, I., van Driel, J.H. (2011). Toward a More Comprehensive Way to Capture PCK in its Complexity. *Re-Examining Pedagogical Content Knowledge* / ed. by A. Berry, P. Friedrichsen, J. Loughran. New York : Routledge, 2011. P. 120-134.